

Микола ГАЛІВ,

orcid.org/0000-0001-7068-3124

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри історії України та правознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *halivm@yahoo.com*

Наталія ІЛЬНИЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-7029-1208

молодша наукова співробітниця науково-дослідного сектору

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *nilnickanatalja@gmail.com*

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

orcid.org/0000-0002-4969-052X

доктор історичних наук, професор,

завідувач кафедри історії України та правознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *vilnickiy@gmail.com*

РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ СФЕРИ В РЕСПУБЛІЦІ ХОРВАТІЯ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: ЗДОБУТКИ І НЕДОЛІКИ¹

Мета статті – проаналізувати наукову політику Республіки Хорватія впродовж 1991–2023 рр., визначити її здобутки та недоліки. Методологія дослідження спирається на принципи історизму, авторської об’єктивності, багатофакторності, історико-генетичний, історико-типологічний та історико-системний методи. Запропоновано періодизацію наукової політики незалежної Хорватії, яка складається з трьох періодів: перший (1991–2003), – збереження постюгославських принципів функціонування наукової сфери, збереження відповідної інфраструктури і підходів до фінансування освіти; другий (2003–2012) – перші спроби реформування наукової сфери, заснування Національної наукової ради, Національної ради вищої освіти і Агентства з науки і вищої освіти, зростання державного фінансування наукових досліджень, зростання кількості науково-педагогічних працівників у зв’язку з відкриттям нових університетів, орієнтація на європейські наукові інституції та фонди; третій (від 2013 р.) – проведення реформи наукової сфери, спрямованої на максимальне наближення наукових досліджень та інновацій до потреб економіки та громадянського суспільства, утворення Хорватський науковий фонд, зміна принципів фінансування наукових досліджень з акцентом на отримання коштів від підприємств, громадських організацій, європейських фондів. Реформа наукової сфери сприяла переорієнтації дослідницької проблематики на вимоги ринку, зростанню конкуренції серед дослідників, збільшення кількості публікацій у рейтингових цитованих виданнях, поглиблення співпраці з європейськими інституціями. Однак, негативними сторонами реформи стало зниження державної підтримки науки, зменшення уваги до гуманітаристики, процвітання клієнтизму та «партнерського академізму». Досвід реформування хорватської науки необхідно брати до уваги й при реалізації наукової політики в Україні, яка прагне приєднатися до ЄС та пристосувати свою наукову сферу до європейських параметрів.

Ключові слова: наукова політика, європеїзація, Республіка Хорватія, наукові дослідження, наукова інфраструктура.

¹ Стаття підготовлена у рамках проекту фундаментального дослідження «Освіта і наука як чинники післявоєнної відбудови: історичний досвід, уроки для України» (державний реєстраційний номер: 0124U000787).

Mykola HALIV,*orcid.org/0000-0001-7068-3124**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Ukraine's History and Law
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) halivm@yahoo.com***Natalia ILNYTSKA,***orcid.org/0000-0002-7029-1208**Junior Researcher of the Scientific Research Sector
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) nilnickanatalja@gmail.com***Vasyl ILNYTSKYI,***PhD hab. (History), Professor,**Head of the Department of History of Ukraine
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) vilnickiy@gmail.com*

REFORMING THE SCIENTIFIC SPHERE IN THE REPUBLIC OF CROATIA AT THE END OF THE 20TH – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY: ACHIEVEMENTS AND SHORTCOMINGS

The purpose of the article is to analyze the scientific policy of the Republic of Croatia during 1991–2023, to determine its achievements and shortcomings. The research methodology is based on the principles of historicism, authorial objectivity, multifactoriality, historical-genetic, historical-typological and historic-systemic methods. A periodization of the scientific policy of independent Croatia is proposed, which consists of three periods: the first (1991–2003), – preservation of the post-Yugoslav principles of the functioning of the scientific sphere, preservation of the relevant infrastructure and approaches to financing education; the second (2003–2012) – the first attempts at reforming the scientific sphere, the establishment of National Science Council, National Council of Higher Education and Agency for Science and Higher Education, an increase in state funding of scientific research, an increase in the number of scientific and pedagogical workers in connection with the opening of new universities, orientation towards European scientific institutions and foundations; the third (from 2013) – carrying out the reform of the scientific sphere, aimed at bringing scientific research and innovations as closely as possible to the needs of the economy and civil society, the creation of Croatian Science Foundation, changing the principles of financing scientific research with an emphasis on receiving funds from enterprises, public organizations, and European funds. The reform of the scientific sphere contributed to the reorientation of research issues to market requirements, the growth of competition among researchers, the increase in the number of publications in ranked cited publications, and the deepening of cooperation with European institutions. However, the negative aspects of the reform were a decrease in state support for science, a decrease in attention to humanities, the prosperity of clientelism and «partner academicism». The experience of reforming Croatian science must also be taken into account when implementing scientific policy in Ukraine, which aspires to join the EU and adapt its scientific field to European parameters.

Key words: *scientific policy, Europeanization, Republic of Croatia, scientific research, scientific infrastructure.*

Постановка проблеми. Здобувши незалежність після розпаду Югославії, Хорватія опинилася в стані війни з Сербією, а також в доволі складних соціально-економічних умовах. Навіть після завершення війни у 1995 р. країна не мала достатньо ресурсів для розвитку соціально важливих секторів суспільного життя, зокрема освіти і науки. Проте у 2001 р. Хорватія остаточно взяла курс на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), що позначилося на усіх сферах суспільного життя, зокрема й науці. Хорватські уряди здійснили низку важливих кроків щодо реформування науки, що дає підстави вести мову про реалізацію певної «наукової політики». Під цим поняття зазвичай

розуміють спрямованість державної політики на реформування інституцій, механізмів, процедур та кадрового потенціалу у науковій сфері. Згідно з Ж. Ж. Саламоном, наукова політика, по суті, має справу з колективними заходами вжитих урядом для заохочення розвитку науково-технічних досліджень і шляхом використання цих результатів для загальнополітичних цілей (Salomon, 1977: 43-72). Зважаючи на важливість для України досвіду Хорватії щодо реформування наукової сфери, вважаємо необхідним оглянути і проаналізувати наукову політику цієї країни за минулі тридцять років.

Аналіз останніх досліджень. Реформування сфери науки в Хорватії привертало увагу соціоло-

гів, економістів, політологів, які прагнули осмислити переваги і проблемні сторони наукової політики. У 1999 р. побачила світ колективна праця про стан хорватської науки на порозі третього тисячоліття (*Znanost u Hrvatskoj ...*, 2000). На основі анкетування соціолога Ядранка Шварц, Драго Шенгіч, Саша Полянец-Боріч, Ясмінка Лажняк охарактеризували оцінку академічним співтовариством хорватських учених започаткованого у 2013 р. реформування наукової сфери (*Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak*, 2019: 7-38). Професор Іво Дружіч розкрив проблемні моменти інституалізації реформи наукової системи в Хорватії (*Družić*, 2020: 141-196). Дослідник Фране Станішич проаналізував правові засади хорватської наукової політики (*Staničić*, 2019). Деякі аспекти зазначеного питання досліджували європейські (*Suurma, Kattel*, 2010; *Izsak, Radosević*, 2017) та українські вчені (Галів, 2024). Наукова політика в ЄС Як бачимо, наукова політика в Хорватії поступово потрапляє у фокус уваги хорватських науковців, однак потребує подальших різнобічних студій.

Мета статті – проаналізувати наукову політику Республіки Хорватія впродовж 1991–2023 рр., визначити її здобутки та недоліки.

Виклад основного матеріалу. Як відомо наукова політика в західному світі постала після Другої світової війни й пережила низку етапів. У 1940–1960-х рр. провідні держави світу надавали потужну підтримку науковим дослідженням, змагаючись за першість у гонці озброєнь та освоєні космосу. У цей час превалювало переконання, що наукові дослідження обов'язково ведуть до зростання добробуту країн та кожного громадянина, а відтак інвестиції в науку вважалися виправданими і необхідними. У 1970–1990-х рр. запанував скептицизм щодо результативності наукового прогресу, який не зміг запобігти економічним та воєнно-політичним кризам. Скоротилися інвестиції в науку, яка, однак перетворилася в складний соціальний механізм, представлений численними інститутами, лабораторіями, науковими школами. Саме у цей час поширюється розуміння парадигмального розвитку науки. У 1990-ті рр. почався третій етап у науковій політиці, який триває й досі. Він позначений появою економіки знань і поширенням переконання про вагомість зростання конкурентоспроможності національних економік в контексті глобалізаційних процесів і ускладнення взаємин між економічними потужностями США, Європи, Японії та КНР. На цьому етапі наукова політика в цих країнах та об'єднаннях держав спрямована на посилення зв'язків між наукою та економікою, університетами та стейкхолдерами

(підприємцями, корпораціями, громадськими організаціями, структурними фондами) (*Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak*, 2019: 9-12).

Наукова інфраструктура Хорватії у 1990-х рр. включала Хорватську академію наук і мистецтв (ХАНМ) та низку університетів. 24 липня 1991 р. парламент країни прийняв закон про ХАНМ, згідно з яким її оголошено правонаступницею Югославської академії наук і мистецтв, заснованої у 1866 р. як найвищої наукової установи всіх південнослов'янських народів. Закон передбачав три завдання ХАНМ: 1) заохочувати та організовувати наукову роботу й виступати за застосування досягнутих результатів, розвивати мистецьку та культурну діяльність і піклуватися про хорватську культурну спадщину та її утвердження у світі; 2) публікувати результати наукових досліджень і мистецької творчості; 3) надавати пропозиції щодо вдосконалення науки та мистецтва у сферах, які мають особливе значення для країни (*Zakon o Hrvatskoj ...*, 1991). Від 1996 р. ХАНМ мала дев'ять відділень: I – суспільних наук; математичних, II – фізико-хімічних наук; III – природничих; IV – медичних наук, V – філологічних наук, VI – літературне, VII – образотворчого мистецтва, VIII – музичного мистецтва та музикознавства, IX – технічних наук (*Hrvatska akademija ...* 2018). До складу ХАНМ входило декілька десятків наукових інституцій і центрів.

Система закладів вищої освіти Хорватії на той час складалася лише з чотирьох університетів (у Загребі, Осієку, Рієці, Спліті), які мали свої філіальні факультети ще й в різних містах країн. Оскільки факультети володіли правами юридичних осіб, то сітка ЗВО в Хорватії охоплювала більшість великих і середніх міст. На початку XXI ст. відбулося зростання мережі закладів освіти, зокрема й шляхом реорганізації філіальних факультетів в університети. Були утворені державні університети у містах Задар (2002), Дубровнік (2003), Пула (2006), Копрівніца і Вараждин (Університет Север, 2014), Славонський Брод (2020). Водночас розпочали діяльність два приватні університети: Хорватський католицький університет в Загребі (2006) та Міжнародний університет Лібертас у Загребі, Дубровніку та Кутіні (2016). Крім того, до складу ЗВО зараховуються й політехнічні інститути, з яких на сьогодні 11 є державними, а 4 – приватними установами (*Visoka učilišta*, 2024). В університетах і політехнічних інститутах ведуться наукові дослідження, діють програми підготовки докторів філософії.

У 1990-х рр. організація і функціонування хорватської наукової системи, по-суті, повторювали

традиції югославської наукової сфери з прямим фінансування державою наукових інституцій та оплати праці працівників. Однак, з огляду на стратегічну мету вступу до ЄС, хорватський уряд прагнув перенести акценти на активну співпрацю університетів та наукових інституцій Хорватії з європейськими дослідницькими установами. У 2003 р. було прийнято Закон про наукову діяльність і вищу освіту, згідно з яким основою наукової діяльності визначилися: свобода і автономія творчості; етика вчених; громадська робота; зв'язки з системою освіти; міжнародні стандарти якості; заохочення та повага до особливостей національного змісту; захист інтелектуальної власності. Державні наукові інститути отримали завдання реалізації наукових програм, що становлять стратегічний інтерес для Республіки Хорватія, а відтак разом з університетами створювати наукову інфраструктуру. Задля наближення наукових установ до вимог суспільства, їх зобов'язали брати участь у процесі надання вищої освіти (Zakon o znanstvenoj ..., 2003).

Закон 2003 р. передбачав утворення Національної наукової ради (далі – ННР) – експертного і дорадчого органу, який повинен опікуватися розвитком і якістю усієї наукової діяльності та наукової системи в Хорватії. Серед її завдань, зокрема, було здійснення нагляду за якістю наукових організацій та оцінювання їх діяльності, визначення умов здобуття наукових ступенів, проведення оцінки наукових проектів, спільних наукових програм, тендерів на закупівлю наукового обладнання, надання висновків щодо створення науково-технологічних парків (Zakon o znanstvenoj ..., 2003). Разом з ННР утворювалася й Національна рада вищої освіти (далі – НРВО), які мали співпрацювати щодо розвитку наукових досліджень в ЗВО.

Ще однією новацією стало утворення Агентства з науки і вищої освіти (далі – АНВО), на яке покладалося оцінювання діяльності ЗВО та наукових установ, наукових проектів і програм, національних наукових мереж, освітніх програм в університетах тощо. Важливо, що АНВО одразу створювалося як організація, підзвітна ННР і НРВО (Zakon o znanstvenoj ..., 2003). Роль АНВО значно зросла після прийняття Закону про забезпечення якості науки і вищої освіти у квітні 2009 р. Згідно з ним, на цю установу покладалася обов'язки проведення початкової частини акредитації, процедур переакредитації й тематичного оцінювання, зовнішньої незалежної періодичної оцінки внутрішніх систем забезпечення та вдосконалення якості. Водночас АНВО повинно збирати та обробляти дані про систему науки і вищої освіти та інші системи, з якими наука

і вища освіта взаємозалежні, а також про ресурси науки і вищої освіти та їх відповідність суспільним потребам, якість та ефективність наукової діяльності та діяльності вищої освіти, тенденції розвитку системи науки і вищої освіти та їх частин. Зібрані дані й результати аналізів АНВО передає Міністерству науки та освіти (Zakon o osiguravanju ... 2009).

Нові інституції дещо наблизили наукову сферу до стандартів ЄС, однак така європеїзація мала на той час здебільшого формальний характер. Тож дослідники відзначають, що «підключення» наукової політики до світових тенденцій, які підкреслюють роль науки та університетів в економічному розвитку, відбувається в Хорватії переважно бюрократичним шляхом (Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak, 2019: 13). Важливо, що з 2010 р. було запроваджено Реєстр діячів науки і мистецтва Хорватії (Upisnik znanstvenika ... 2024). Попри бюрократичність цієї процедури, вона дає урядові певне розуміння кадрового потенціалу хорватської науки.

Спільно з європейськими партнерами хорватський уряд, ХАНМ та представники працевлагодотворення у 2012 р. розробили Рекомендації щодо стратегії виховання, освіти, науки і технологій. У цьому документі декларувалася потреба реалізації «трикутника знань» (освіта, дослідження, інновації) на всіх рівнях освіти і науки. Оголошувалося завдання забезпечити національний дослідницький потенціал в університетах і державних наукових інститутах такими умовами для роботи та розвитку, які зроблять їх конкурентоспроможними та успішними в конкурентному міжнародному середовищі. Наголошувалося на потребі доєднатися до програми «Горизонт 2020», яка визначає майбутнє досліджень та інновацій у всіх країнах ЄС і включає три взаємопов'язані ключові пріоритети: передову науку, промислове лідерство та соціальні виклики. Пропонувалося заохочувати створення регіональних кластерів у Хорватії, які об'єднуюватимуть зусилля підприємців з університетами й інститутами (Smjernice ... 2012: XIII).

Передбачалося змінити роль університетів, перетворивши їх на дослідницькі заклади та обравши освітню парадигму «навчання через дослідження» (а не поширену на той час практику «дослідження після навчання»). Визнавалося, що наука в університеті має суттєву перевагу перед іншими формами наукової організації: вона створює і знання, і людей зі знаннями, що уможливорює пряму передачу знань суспільству та економіці й їхнє швидше застосування. Тому кожен університет повинен визнавати та заохочувати дослідницьку орієнтацію, яка, завдяки автономії

його діяльності, потенційно покращить його соціальне середовище. Водночас констатувалося, що більшість існуючих ЗВО не мали фінансових та організаційних умов для досягнення цілей адекватного наукового розвитку. Рекомендувалося змінити підходи до підготовки наукових кадрів через докторантуру, яку слід будувати на міжінституційній та міжнародній основі, а докторські науково-дослідницькі теми пов'язувати з договірно-регульованими науково-дослідницькими програмами співробітництва з суб'єктами економічної діяльності. Робився акцент на розвитку мобільності та транскордонного співробітництва науковців (Smjernice ... 2012: XIII-XIV).

Зазначені рекомендації підкреслювали важливість колективної наукової роботи, оскільки, на відміну від минулого століття, яке в основному характеризувалося індивідуальними дослідженнями, наука на початку XXI ст. в усіх сферах рухається до дослідницьких груп і мереж. На той час у Хорватії все ще домінували індивідуальні наукові проекти, фрагментація яких (понад 2 тис. проектів) була очевидною через недостатню пов'язаність між собою ((Smjernice ... 2012: 28-30). Тож акцентувалася потреба розробки і реалізації групових проектів, які б фінансувалися «недержавними» агентами: підприємцями, фондами, корпораціями.

Ці рекомендації заклали основу для реформи наукової сфери в Хорватії, яка розпочалася у 2013 р. Саме у цей час країна вступила до ЄС, що також вплинуло на напрям реформування. У листопаді 2014 р. хорватський парламент – Собор – ухвалив Стратегію освіти, науки і технологій, реалізація якої почалася наступного року. У сфері науки і технологій цей документ визначив шість цілей: 1) швидке ініціювання змін у системі вищої освіти і науки; 2) досягнення міжнародної конкурентоспроможності державних університетів та наукових інститутів шляхом формування дослідницького простору, який створює нові наукові, соціальні, культурні та економічні вартості; 3) формування середовища, яке дозволяє і заохочує взаємодію та співпрацю дослідницької спільноти з інноваційною економікою та громадським сектором; 4) забезпечення участі університетів, політехнічних інститутів та наукових інститутів у процесах інтелектуальної спеціалізації відповідно до керівних принципів технологічного розвитку; 5) утворення національної дослідницької та інноваційної інфраструктури з публічним доступом, включенням до європейської інфраструктури; 6) зростання інвестицій у дослідження та розробки через вдосконалення система державного фінансування та заохочення інвестицій з боку біз-

несу та громадського сектору у дослідження і розробки (Nove boje znanja, 2015: 17).

Задля реалізації зазначених цілей було заплановано впровадження низки практичних заходів та показників їх виконання. Наприклад, для реалізації цілі № 2 було сформульовано здійснення семи заходів. Зокрема, третій з них передбачав встановлення системи оцінювання дослідників і дослідницьких установ, яка підтверджуватиме та заохочуватиме наукову досконалість і міжнародну видимість, взаємну співпрацю й взаємодію з користувачами результатів досліджень, а також соціальну значимість досліджень. Показником реалізації цього завдання стало впровадження у 2015 р. системи оцінювання науковців і дослідницьких установ за такими параметрами: а) загальна кількість наукових праць; б) кількість наукових праць, опублікованих у провідних журналах; в) кількість наукових робіт серед 10% найбільш цитованих у світі; г) кількість наукових робіт, опублікованих у співавторстві (з дослідниками з-за кордону, з дослідниками з різних хорватських університетів/інститутів, з дослідниками із бізнесу або громадських організацій); ґ) кількість патентів, ліцензій та інших форм інтелектуальної власності; д) кількість проектів (міжнародних і національних); е) наукове співробітництво з підприємцями та громадськими організаціями; є) дохід від міжнародних проектів, національних проектів, наукового співробітництва з підприємцями та громадськими організаціями, а також від прав інтелектуальної власності (Nove boje znanja, 2015: 229).

Незабаром було розроблено і впроваджено Стратегію розумної спеціалізації на 2016–2020 рр. (згодом документ допрацьовували і пролонговували), яка знову ж орієнтувала університети та науково-дослідницькі інститути на співпрацю з суб'єктами господарської діяльності (Strategija pametne ..., 2016). Ще одним із ключових факторів впливу на реформування наукової діяльності в Хорватії стала співпраця з європейськими структурними та інвестиційними фондами. Водночас в країні було змінено спосіб фінансування науково-дослідницької роботи. Передусім, були скасовані проекти, що фінансувалися Міністерством науки і освіти з початку 1990-х рр., та запроваджено багаторічне цільове інституційне фінансування. На той час вважалося, що припинення двадцятирічної практики фінансування великої кількості проектів, які, на думку багатьох акторів наукової політики, були науково нікчемними, дасть змогу об'єднати фінансові ресурси для більш кращих проектів. Згодом були скасовані й інші програми, призначені для фінансування досліджень та інно-

ваційної діяльності. Єдиним державним джерелом фінансування наукових досліджень став Хорватський науковий фонд (ХНФ). Однак державні кошти на наукові проекти скоротилися приблизно на 50%: у 2012 р. їх розмір сягав 100 млн. кун, а в 2013–2015 рр. – до 50 млн. кун. Щоправда у державному бюджеті 2017 р. на проекти були передбачені кошти в сумі 90 млн. кун, однак ці кошти не відповідали рівню 2011 р., коли було виділено 127 млн. кун. У цьому контексті слід підкреслити, що Стратегія освіти, науки і технологій 2014 р. передбачала щорічні державні видатки на наукові дослідження на рівні щонайменше до 0,15% ВВП, однак на 2018 р. вдалося досягти лише показника 0,025% ВВП. Державний ХНФ запровадив сувору оцінку наукових проектів, зменшивши кількість фінансованих проектів приблизно в 10 разів. Його політика полягає в тому, щоб заохочувати лише великі проекти, вартістю понад 200 тис. кун (Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak, 2019: 15-16).

Слід відзначити, що реформа наукової сфери в Хорватії загалом викликала негативні оцінки з боку самих науковців. У 2017 р. дослідниця Я. Шварц виступила з твердженням, що реформа наукової системи, а також орієнтація на Стратегію розумної спеціалізації й вимоги європейських фондів зашкодила науковим дослідженням, призвела до послаблення наукової результативності (Švarc, 2017). Незабаром з'ясувалося, що нова наукова політика недостатньо враховувала якість наукових досліджень та розвиток кар'єри дослідників, надаючи перевагу науковій інтернаціоналізації та запровадженню більшої конкуренції між дослідниками, установами й проектами. Зрештою, організаційна структура наукової сфери залишилася централізованою на державному рівні, залежною від управління відомчого Міністерства та ННР. Нові установи були засновані лише у сфері фінансування (ХНФ) та забезпечення якості (АНВО). На 2018 р. наука все ще залишалася на узбіччі соціально-економічного розвитку країни, про що свідчили показники інвестицій у розробки та дослідження. Виявилось, що найвищий рівень інвестицій в хорватську науку спостерігався у 2004 р., коли становив 1,03% ВВП або 60% від середнього показника у ЄС. У 2016 р. Хорватія інвестувала приблизно 0,85% ВВП або близько 40% середнього показника в ЄС (Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak, 2019: 13-14).

Виявилось, що, попри реформу, наука і технології дуже мало впливають на розвиток хорватської економіки. Інвестування суб'єктів господарювання в наукові дослідження можна назвати символічним, оскільки воно складало 0,39% ВВП.

Хорватські компанії інвестували у дослідження та інновації лише 42 євро на душу населення, що у вісім разів менше, ніж у середньому по країнах ЄС (328,1 євро на особу). З'ясувалося, що у бізнес-секторі працює лише 20% від загальної кількості дослідників Хорватії, а це говорить про незначну кількість компаній, здатних інвестувати в дослідження та впроваджувати їхні результати у життя. Також не вистачає інновацій, заснованих на таких наукових дослідженнях, які давали б змогу змінити традиційну економічну структуру, що базується на низьких і середніх технологіях, торгівлі й туризмі (Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak, 2019: 15). Лише близько 160–190 хорватських фірм інвестують в науку, однак тільки 10–15 компаній мають потужні дослідницькі центри (Družić, 2020: 189).

Результати анкетування хорватських науковців у 2018 р. виявили, що майже 70% опитаних брали участь у різних наукових проектах, однак більшість з них зізналися, що мають менше коштів для роботи, ніж до реформи. Понад дві третини дослідників повідомили, що їм бракує коштів на польові роботи та оргтехніку, а 47% вчених відзначили матеріальну неспроможність придбати літературу, включно з доступом до «повнотекстових» баз даних, а також провести конференції чи інші наукові заходи. Деякі проекти науковців не цікавлять ХНФ, тож вони не фінансуються. Впродовж 2013–2018 рр. фонд профінансував 679 проектів, найбільше з природничих і біомедичних наук, натомість із лісництва було профінансовано 10 проектів, із географії – 1, з соціології – 6, а з політології та демографії – жодного (Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak, 2019: 21). Хорватські науковці не дуже високо оцінюють роботу ХНФ, вважають його надмірно забюрократизованою структурою, особливо відзначають нездатність подолати клієнтизм у науці, чим вказують на наявність впливів різних груп при експертизі і затвердженні проектів. Водночас вони підкреслюють незадовільний рівень стимулювання до наукової роботи, відсутність заохочення до наукового удосконалення, наявність явища «партнерського академізму». Не стали порятунком для хорватської науки й кошти європейських інституційних фондів, які орієнтують лише на реалізацію проектів з метою регіонального розвитку та посилення інноваційної компетентності підприємців (Švarc, Čengić, Poljanec-Borić, Lažnjak, 2019: 23-25, 32).

Недоліки хорватської реформи у 2018 р. зауважила Європейська комісія, констатувавши, що відставання системи досліджень і розробок Хорватії порівняно з іншими членами ЄС в основному

є результатом обмежених державних інвестицій, а також фрагментації хорватських ЗВО, відсутності стимулів для кар'єри дослідників та нехтування актуальністю інтернаціоналізації хорватської наукової та інноваційної арени. Було відзначено й невисокі результати якості наукової продукції в Хорватії: лише 4,1% публікацій хорватських вчених належать до найбільш цитованих публікацій світу, у той час в інших країнах ЄС цей показник в середньому становить 11,1%. Констатовалася незначна кількість публікацій англійською мовою (Družić, 2020: 187-188).

На виправлення зазначених недоліків був спрямований Закон про наукову діяльність і вищу освіту, який діяв з 2017 до 2022 р. (Zakon o znanstvenoj ..., 2017). Загалом він повторював попередній закон і дещо розширював автономію університетів. Професор Ф. Станішич, проаналізувавши цей нормативно-правовий акт, виявив низку суперечностей як в самому законі, так і його неузгодженість з деякими іншими правовими актами (Staničić, 2019). Зрештою, учений зробив висновок, що проблеми наукової політики в Хорватії полягають не лише в нестачі бюджетних асигнувань на науку та вищу освіту, але й у недостатній якості законодавчої бази, а також тривалих суперечках і незгодах між Міністерством науки і освіти з одного боку та університетами і науковими установами з іншого. Уже тоді він наголошував на потребі розробки нового закону, а також схвально оцінив рішення ННР та Ради ректорів щодо відбору претендентів на наукові і науково-педагогічні посади (Staničić, 2019).

На 2020 р. система наукових організацій Хорватії складалася з 8 державних, 2 приватних університетів, 25 державних наукових інститутів і 66 державних та приватних установ і компаній, акредитованих для наукової діяльності (Staničić, 2019: 145). У листопаді 2022 р. було схвалено новий Закон про вищу освіту та наукову діяльність (Zakon o visokom ..., 2022), який високо схвалили фахівці як нормативно-правовий акт, що усуває попередні недоліки і формує системне бачення розвитку науки та освіти Хорватії. Особливо наголошується на формуванні чітких і доволі серйозних вимог до претендентів на наукові та науково-педагогічні посади, які покликані підвищити якість кадрового складу ЗВО та наукових установ (Glavaš, Beletić-Tatić, 2023: 37-44). Важливо, що Міністерство науки і освіти в останні роки на конкурсній основі надає підтримку вченим та науковим установам і ЗВО щодо видавництва наукової продукції (книг і журналів) (Znanstveno-izdavačka djelatnost, 2024), популяризації наукової діяль-

ності, заохочення громадських організацій наукового спрямування (Znanstveni skupovi, ... 2024).

Черговими кроками, спрямованими на реформування і розвиток наукової сфери в Хорватії, стало затвердження у 2023 р. Плану розвитку дослідницької інфраструктури на 2023–2027 рр. Документ містить огляд існуючої дослідницької інфраструктури в Республіці Хорватія, параметри для її моніторингу та основні критерії для відбору та фінансування майбутніх проектів. Візія цього плану полягає в тому, щоб посилити позиції Хорватії в міжнародних конкурентоспроможних дослідженнях і зміцнити міжнародне співробітництво, видимість хорватської науки, економіки та суспільства в цілому (Plan razvoja ..., 2023). Наразі зарано вести мову про його результативність та ефективність, але можемо констатувати націленість хорватського уряду та академічної спільноти на піднесення ефективності науки як чинника розвитку людського капіталу, економіки, освіти та суспільства загалом.

Висновки. Отже, у науковій політиці незалежної Хорватії можна виділити три періоди: *перший* (1991–2003), – збереження постюгославських принципів функціонування наукової сфери, збереження відповідної інфраструктури і підходів до фінансування освіти; *другий* (2003–2012) – перші спроби реформування наукової сфери, заснування ННР, НРВО і АНВО, зростання державного фінансування наукових досліджень, зростання кількості науково-педагогічних працівників у зв'язку з відкриттям нових університетів, орієнтація на європейські наукові інституції та фонди; *третій* (від 2013 р.) – проведення реформи наукової сфери, спрямованої на максимальне наближення наукових досліджень та інновацій до потреб економіки та громадянського суспільства, утворення ХНФ, зміна принципів фінансування наукових досліджень з акцентом на отримання коштів від підприємств, громадських організацій, європейських фондів. Реформа наукової сфери сприяла переорієнтації дослідницької проблематики на вимоги ринку, зростанню конкуренції серед дослідників, збільшенню кількості публікацій у рейтингових цитованих виданнях, поглиблення співпраці з європейськими інституціями. Однак, негативними сторонами реформи стало зниження державної підтримки науки, зменшення уваги до гуманітаристики, процвітання клієнтизму та «партнерського академізму». Досвід реформування хорватської науки необхідно брати до уваги й при реалізації наукової політики в Україні, яка прагне приєднатися до ЄС та пристосувати свою наукову сферу до європейських параметрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Družić I. Institucionalizacija reforme hrvatskog sustava znanosti i visokog obrazovanja. *Poslovna izvrsnost*. 2020. God. XIV. Br. 2. S. 141–196.
2. Glavaš J., Beletić-Tatić I. Novi zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti s posebnim osvrtom na radnopravni status nastavnog osoblja na veleučilištima. *Zbornik Istarskog veleučilišta*. 2023. Vol. 2. No. 1. S. 37–44.
3. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (2018). URL: <https://tehnika.lzmk.hr/hrvatska-akademija-znanosti-i-umjetnosti/>
4. Nove boje znanja. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije. Zagreb, 2015. 262 s.
5. Plan razvoja istraživačke infrastrukture u Republici Hrvatskoj 2023–2027. (2023). URL: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Znanost/ZnanstvenaInfrastruktura/ZnanstvenaOprema/znan-oprema-29-12-2023/Plan-razvoja-istrzivacke-infrastrukture-u-Republici-Hrvatskoj-2023-2027.pdf>
6. Salomon, Jean-Jacques. Science policy studies and the development of science policy. Spiegel-Rösing, I. i de Solla Price, D. (ur.): *Science, technology and society*. Sage Publications. London, 1977. P. 43–72.
7. Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije [Guidelines for the strategy of upbringing, education, science and technology]. Zagreb, 2012. XIV+44 s.
8. Staničić F. Mane i nedostaci Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju – kako ih popraviti? (2019). URL: https://www.researchgate.net/publication/336149031_Mane_i_nedostaci_Zakona_o_znanstvenoj_djelatnosti_i_visokom_obrazovanju_-_kako_ih_popraviti#fullTextFileContent
9. Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. godine i akcijski Plan za provedbu strategije pametne specijalizacije republike hrvatske za razdoblje od 2016. do 2017. godine (2016). URL: https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/EUfondovi/OPKK_2014-2020/Strategija%20pametne%20specijalizacije%20Republike%20Hrvatske%20za%20razdoblje%20od%202016.%20-%202020.%20godine.pdf
10. Švarc J. Reforma znanosti u Hrvatskoj u kontekstu promjene razvojne paradigme (2017). URL: <https://www.pilar.hr/2017/10/projekt-reforma-znanosti-u-hrvatskoj-u-kontekstu-promjene-razvojne-paradigme/>
11. Švarc J., Čengić D., Poljanec-Borić S., Lažnjak J. Znanstvenici o reformama znanosti iz 2013.: kritička analiza. *Politička misao*, 2019. God. 56. Br. 1. S. 7–38.
12. Upisnik znanstvenika i umjetnika (2024). URL: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/znanost/znanstvenici/upisnik-znanstvenika-i-umjetnika/673>
13. Visoka učilišta (2024). URL: <https://cisok.hzz.hr/usluge-u-cisok-centrima/ucenici-srednje-skole-studenti/visoka-ucilista/>
14. Zakon o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (1991). URL: <https://www.zakon.hr/z/452/Zakon-o-Hrvatskoj-akademiji-znanosti-i-umjetnosti>
15. Zakon o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju (2009). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_04_45_1031.html
16. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (2022). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_10_119_1834.html
17. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (2003). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_123_1742.html
18. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (2017). https://www.nsz.hr/wp-content/uploads/2018/03/ZZDVO_2017.pdf
19. *Znanost u Hrvatskoj na pragu trećeg tisućljeća: zbornik radova sa skupa održanog u Palači Hrvatske akademija*. Zagreb: HAZU, 2000. 91 s.
20. Znanstveni skupovi, udruge i popularizacija znanosti (2024). URL: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/znanost/znanstvena-infrastruktura/znanstveni-skupovi-udruge-i-popularizacija-znanosti/147>
21. Znanstveno-izdavačka djelatnost (2024). URL: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/znanost/znanstvena-infrastruktura/znanstveno-izdavacka-djelatnost/146>
22. Suurna M., Kattel R. Europeanization of innovation policy in Central and Eastern Europe. *Science and Public Policy*. 2010. Vol. 37, Issue 9. P.646-664. DOI: <https://doi.org/10.3152/030234210X12778118264459>
23. Izsak K., Radosevic S. EU research and innovation policies as factors of convergence or divergence after the crisis. *Science and Public Policy*. 2017. Vol. 44. Issue 2. P. 274-283. DOI: <https://doi.org/10.1093/scipol/scw063>
24. Галів М. Освітня політика в Хорватії (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): стратегія післявоєнної відбудови і європейського розвитку. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 2024. Спецвипуск. С. 147–159.

REFERENCES

1. Družić I. (2020). Institucionalizacija reforme hrvatskog sustava znanosti i visokog obrazovanja [Institutionalization of the reform of the Croatian system of science and higher education]. *Poslovna izvrsnost*. God. XIV. Br. 2. S. 141–196. [in Croatian].
2. Glavaš J., Beletić-Tatić I. (2023). Novi zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti s posebnim osvrtom na radnopravni status nastavnog osoblja na veleučilištima [The new law on higher education and scientific activity with special reference to the labor law status of teaching staff at polytechnics]. *Zbornik Istarskog veleučilišta*. Vol. 2. No. 1. S. 37–44. [in Croatian].
3. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (2018). URL: <https://tehnika.lzmk.hr/hrvatska-akademija-znanosti-i-umjetnosti/> [in Croatian].

4. Izsak, K., Radosevic, S. (2017). EU research and innovation policies as factors of convergence or divergence after the crisis. *Science and Public Policy*. Vol. 44. Issue 2. P. 274-283. DOI: <https://doi.org/10.1093/scipol/scw063> [in English].
5. Nove boje znanja. Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije. (2015). [New colors of knowledge. Education, science and technology strategy]. Zagreb. 262 s. [in Croatian].
6. Plan razvoja istraživačke infrastrukture u Republici Hrvatskoj 2023–2027. (2023). [Research infrastructure development plan in the Republic of Croatia 2023–2027]. URL: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Znanost/ZnanstvenaInfrastruktura/ZnanstvenaOprema/znan-oprema-29-12-2023/Plan-razvoja-istrazivacke-infrastrukture-u-Republici-Hrvatskoj-2023-2027.pdf> [in Croatian]
7. Salomon, Jean-Jacques. 1977. Science policy studies and the development of science policy. Spiegel-Rösing, I. i de Solla Price, D. (ur.): *Science, technology and society*. Sage Publications. London. P. 43–72. [in English].
8. Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije (2012). [Guidelines for the strategy of upbringing, education, science and technology]. Zagreb, XIV+44 s. [in Croatian].
9. Staničić F. Mane i nedostaci Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju – kako ih popraviti? (2019). [Flaws and shortcomings of the Act on scientific activity and higher education – how to fix them?]. URL: https://www.researchgate.net/publication/336149031_Mane_i_nedostaci_Zakona_o_znanstvenoj_djelatnosti_i_visokom_obrazovanju_-_kako_ih_popraviti#fullTextFileContent [in Croatian].
10. Strategija pametne specijalizacije Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2020. godine i akcijski Plan za provedbu strategije pametne specijalizacije republike hrvatske za razdoblje od 2016. do 2017. godine (2016). [Smart Specialization Strategy of the Republic of Croatia for the period from 2016 to 2020 and Action Plan for the implementation of the Smart Specialization Strategy of the Republic of Croatia for the period from 2016 to 2017]. URL: https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/EUfondovi/OPKK_2014-2020/Strategija%20pametne%20specijalizacije%20Republike%20Hrvatske%20za%20razdoblje%20od%202016.%20-%202020.%20godine.pdf [in Croatian].
11. Suurna, M., Kattel R. (2010). Europeanization of innovation policy in Central and Eastern Europe. *Science and Public Policy*. Vol. 37, Issue 9. P. 646–664. DOI: <https://doi.org/10.3152/030234210X12778118264459> [in English].
12. Švarc J. (2017). Reforma znanosti u Hrvatskoj u kontekstu promjene razvojne paradigme [Reform of science in Croatia in the context of a change in the development paradigm]. URL: <https://www.pilar.hr/2017/10/projekt-reforma-znanosti-u-hrvatskoj-u-kontekstu-promjene-razvojne-paradigme/> [in Croatian].
13. Švarc J., Čengić D., Poljanec-Borić S., Lažnjak J. (2019). Znanstvenici o reformama znanosti iz 2013.: kritička analiza [Scientists on the 2013 science reforms: a critical analysis]. *Politička misao*. God. 56. Br. 1. S. 7–38. [in Croatian].
14. Upisnik znanstvenika i umjetnika (2024). [Register of scientists and artists]. URL: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/znanost/znanstvenici/upisnik-znanstvenika-i-umjetnika/673> [in Croatian].
15. Visoka učilišta (2024). [Higher education institutions]. URL: <https://cisok.hzz.hr/usluge-u-cisok-centrima/ucenici-srednje-skole-studenti/visoka-ucilista/> [in Croatian].
16. Zakon o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (1991). [Law on the Croatian Academy of Sciences and Arts]. URL: <https://www.zakon.hr/z/452/Zakon-o-Hrvatskoj-akademiji-znanosti-i-umjetnosti> [in Croatian].
17. Zakon o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju (2009). [Law on Quality Assurance in Science and Higher Education]. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_04_45_1031.html [in Croatian].
18. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (2022). [Law on higher education and scientific activity]. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_10_119_1834.html [in Croatian].
19. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (2003). [Law on scientific activity and higher education]. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_123_1742.html [in Croatian].
20. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (2017). [Law on scientific activity and higher education]. https://www.nsz.hr/wp-content/uploads/2018/03/ZZDVO_2017.pdf [in Croatian].
21. Znanost u Hrvatskoj na pragu trećeg tisućljeća: zbornik radova sa skupa održanog u Palači Hrvatske akademija (2000). [Science in Croatia on the threshold of the third millennium: collection of papers from the meeting held in the Palace of the Croatian Academy]. Zagreb: HAZU. 91 s. [in Croatian].
22. Znanstveni skupovi, udruge i popularizacija znanosti (2024). [Scientific gatherings, associations and popularization of science]. URL: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/znanost/znanstvena-infrastruktura/znanstveni-skupovi-udruge-i-popularizacija-znanosti/147> [in Croatian].
23. Znanstveno-izdavačka djelatnost (2024). [Scientific publishing activity]. URL: <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/znanost/znanstvena-infrastruktura/znanstveno-izdavacka-djelatnost/146> [in Croatian].
24. Haliv, M. (2024). Osvitnia polityka v Khorvatii (kinets XX – pochatok XXI st.): stratehiia pisliavoiennoi vidbudovy i yevropeiskoho rozvytku [Education policy in Croatia (the end of the 20th – the beginning of the 21st century): post-war reconstruction and European development strategy]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Special issue*, 147–159. [in Ukrainian].